

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND COGNITIVE TOURISM IN UKRAINE

УДК 379.85

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-13>

Радіонова О.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри туризму
і готельного господарства
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Добрянська А.Ю.

магістрантка
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Radionova Olha

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Dobryanska Anastasiya

O.M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Сьогодні серед основних напрямів розвитку туризму виділяється культурно-пізнавальний, що базується на розумінні важливої ролі культурної та пізнавальної діяльності, на визнанні необхідності створення умов для реалізації культурних потреб людини в пізнанні історії, релігії, традицій, особливостей способу і стилю життя. У статті проведено аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні. Встановлено, що наша країна має значний потенціал для розвитку в'їзного і внутрішнього культурно-пізнавального туризму, що зумовлено, насамперед, значною кількістю унікальних історичних та культурних пам'яток. Визначено, що на території нашої країни зосереджена велика кількість музеїв, театрів, пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва. Проте сьогодні вони залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їхня пізнавальна функція зводиться до мінімуму. Так, серед 418 пам'яток археології національного значення лише 54 використовуються як туристичні об'єкти; зі 147 пам'яток історії національного значення туристичними об'єктами є 98; із 45 пам'яток монументального мистецтва національного значення в туристичній інфраструктурі представлено лише 28.

Ключові слова: культурно-пізнавальний туризм, туристичні об'єкти, історико-культурні пам'ятки, туристична інфраструктура, мистецтво.

Сегодня среди основных направлений развития туризма выделяется культурно-

познавательный, основанный на понимании важной роли культурной и познавательной деятельности, на признании необходимости создания условий для реализации культурных потребностей человека в познании истории, религии, традиций, особенностей образа и стиля жизни. В статье проведен анализ развития культурно-познавательного туризма в Украине. Установлено, что наша страна имеет значительный потенциал для развития въездного и внутреннего культурно-познавательного туризма, что обусловлено, прежде всего, значительным количеством уникальных исторических и культурных памятников. Определено, что на территории нашей страны сосредоточено большое количество музеев, театров, памятников археологии, истории, монументального искусства, архитектуры, градостроительства, садово-паркового искусства. Однако сегодня они привлекаются к туристической отрасли бессистемно, а их познавательная функция сводится к минимуму. Так, среди 418 памятников археологии национального значения лишь 54 используются как туристические объекты; из 147 памятников истории национального значения туристическими объектами являются 98; из 45 памятников монументального искусства национального значения в туристической инфраструктуре представлено только 28.

Ключевые слова: культурно-познавательный туризм, туристические объекты, историко-культурные памятники, туристическая инфраструктура, искусство.

In today's context, Ukraine is facing the challenge of creating a highly profitable and efficient tourism sector based on its own tourism resources, taking into account the latest global trends. Currently, among the main areas of tourism development, stands out cultural and cognitive, based on understanding the important role of cultural and cognitive activities, the recognition of the need to create conditions for the realization of cultural needs of man in the knowledge of history, religion, traditions, features of the way and lifestyle. The article analyzes the development of cultural and cognitive tourism in Ukraine. It is established that our country has considerable potential for the development of inbound and inland cultural and educational tourism, which is caused first of all by a large number of unique historical and cultural monuments. It is determined that a large number of museums, theaters, archeology, history, monumental art, architecture, town planning, landscape gardening art are concentrated in our country. However, today they are involved in the tourism industry haphazardly, and their cognitive function is minimized. Thus, of the 418 monuments of archeology of national importance, only 54 are used as tourist sites, of the 147 monuments of national importance, 98 are tourist sites, of which 45 are monuments of national importance in the tourist infrastructure. Ukraine has cultural heritage of world importance. But the weakness of the organization, in some cases the lack of knowledge of guides, the lack of proper infrastructure lead to a decrease in the number of foreign and domestic tourists wishing to visit the cultural landscapes of Ukraine. Applying to the scientific foundations of cultural tourism creates the basis for change for the better. In the system of tourist activities, cultural and cognitive tourism occupies a special place, since it contributes most to the development of the inner world of man, widening horizons, gives an opportunity to get acquainted with representatives of different cultures, with the national heritage of different peoples. It is cultural and cognitive tourism that promotes the manifestation of ethnocultural identity and individuality and influences almost all spheres of human activity.

Key words: cultural and educational tourism, tourist sites, historical and cultural sites, tourist infrastructure, art.

Постановка проблеми. У сучасних умовах перед Україною стоїть завдання створення високоприбуткової та ефективної сфери туризму на базі власних туристичних ресурсів з урахуванням новітніх світових тенденцій. Сьогодні серед основних напрямів розвитку туризму виділяється культурно-пізнавальний, що базується на розумінні важливої ролі культурної та пізнавальної діяльності, на визнанні необхідності створення умов для реалізації культурних потреб людини в пізнанні історії, релігії, традицій, особливостей способу і стилю життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти дослідження розвитку культурно-пізнавального туризму висвітлено в працях таких учених як: О.О. Бейдик, О.О. Любіцева, С.В. Панкова, В.І. Стафійчук, Л.Д. Божко, І.В. Давиденко, В.С. Кравців [2-6] та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні; розгляд кількості об'єктів інфраструктури культурно-пізнавального туризму за період 2010–2018 рр.; визначення складників історико-

культурної спадщини, що залучається до туристичної галузі, та їхньої питомої ваги.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для громадян усього світу культурно-пізнавальний туризм – це приваблива сфера прямого спілкування, імпульс до взаємозбагачення, взаємоповаги через культурну активність людей за допомогою подорожей.

Саме пізнавальний туризм повинен стати важелем розвитку всієї туристичної сфери. Сьогодні найбільша кількість туристів подорожує з метою дозвілля та відпочинку (рис. 1).

Для підвищення ефективності розвитку туризму в Україні необхідне впровадження інновацій за такими напрямками: аналіз культурної спадщини; впровадження розважальних елементів під час організації пізнавальних турів; інноваційний розвиток готельної інфраструктури; створення тематичних парків. Динаміку кількості об'єктів інфраструктури для розвитку культурно-пізнавального туризму показано в табл. 1 [2].

Аналізуючи показники кількості об'єктів інфраструктури за період 2010–2018 рр., варто відзначити негативну динаміку кількості театрів – зі 140 у 2010 р. до 113 од. у 2018 р. Спостерігається негативна динаміка відвідувачів – із 6,6 млн. осіб у 2010 р. до 6,4 млн. осіб у 2018 р. (рис. 2) [2].

Спад попиту на театральне мистецтво пояснюється, з одного боку, недостатнім державним фінансуванням культури і зростанням цін на послуги у сфері культури, які стали недоступними для багатьох груп населення, а з іншого – політичними та ідеологічними причинами. Скорочення відвідувачів театру за збільшення кількості вистав зумовлено збільшенням числа заходів на малих майданчиках. Поява «малих сцен» в подальшому може отримати велике поширення, що визначається зміною культурної парадигми і відповідає загальносвітовим тенденціям.

В Україні в 2018 р. працювало 590 музеїв, що на 16 більше, ніж у 2017 р., та на 44 більше, ніж у 2010 р. Статус національного мали 48 музеїв. У музеях України зберігається 12,5 млн. експонатів основного фонду, у тому числі 12 млн., або 96%, належать до державної частини Музейного фонду України. На виставках та експозиціях музеїв 22,4 млн. відвідувачів мали можливість ознайомитися з 1,5 млн. експонатів, що становить 12,1% від загальної кількості предметів основного фонду.

Культурно-пізнавальний туризм – провідна ланка розвитку туризму. Значними культурними хореографічними центрами України є міста Кривий Ріг, Мелітополь, Бердянськ. Театральне мистецтво зосереджено в Тернополі, Києві, Харкові.

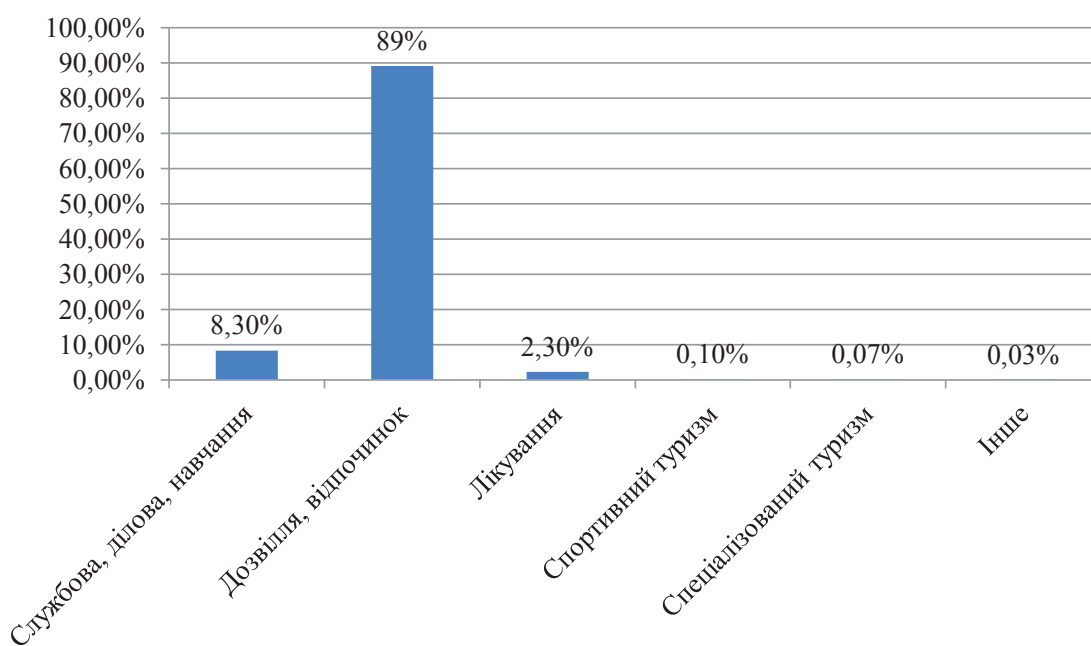

Рис. 1. Розподіл туристів за метою поїздки

Таблиця 1

Об'єкти інфраструктури для розвитку культурно-пізнавального туризму

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Абсолютна різниця		Темп росту
										18/17	18/10	18/10
Кількість театрів	140	133	132	133	113	113	112	113	113	1	-26	81
Кількість концертних організацій	83	82	88	85	73	73	76	76	78	2	-5	93
Кількість музеїв	546	570	592	608	543	564	576	574	590	16	44	108

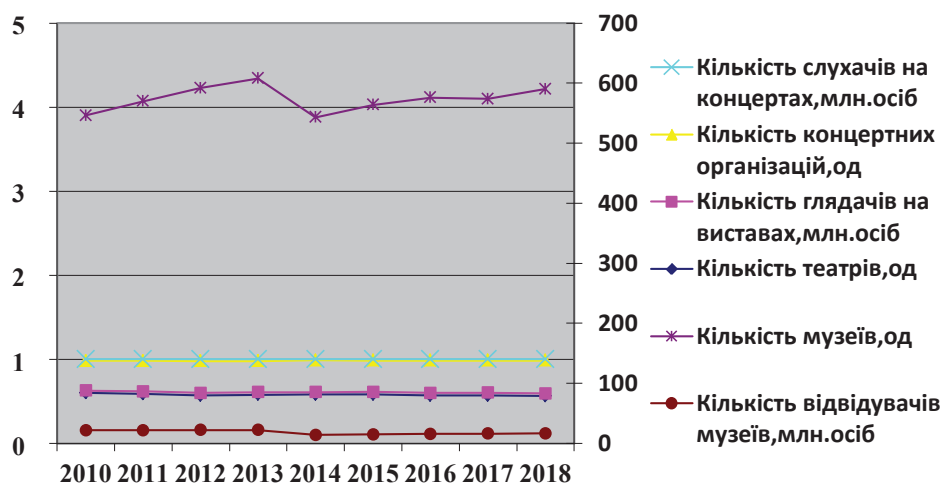

Рис. 2. Динаміка кількості об'єктів інфраструктури

Приваблюють туристів й осередки музичного мистецтва, зокрема Рівне, Житомир, Херсон, Одеса, Львів. У всі часи Закарпаття славилася декоративно-прикладним та образотворчим мистецтвом (рис. 3) [9, с. 1].

Україна має значний потенціал для розвитку в'їзного і внутрішнього культурно-пізнавального туризму, що зумовлено, насамперед, значною кількістю унікальних історичних та культурних пам'яток. Західна Україна входить до п'ятірки найбільш привабливих та популярних туристично-рекреаційних регіонів України. З огляду на складне історичне минуле та багатівікове співіснування

багатьох народів і релігій, Україна володіє значним культурним та туристичним потенціалом.

На державному обліку в Україні перебуває понад 130 тис пам'яток, із них: 57 206 – пам'ятки археології (418 з яких національного значення);

51 364 – пам'ятки історії (147);

5926 – пам'ятки монументального мистецтва (45);

16 293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (3541) (рис. 4).

Сьогодні не розроблено методологічних аспектів аналізу функціонування пам'яток історії та культури екскурсійного туристичного об'єкта. Внаслідок

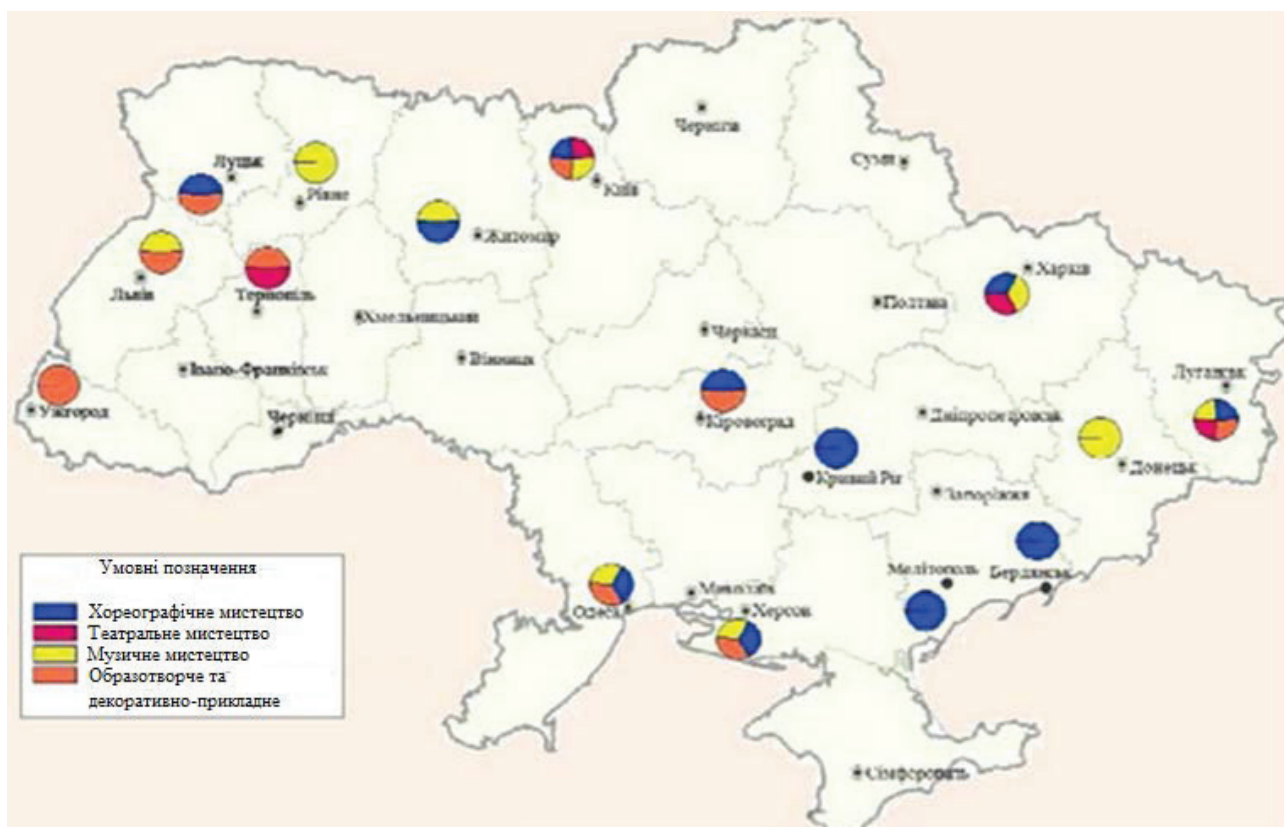

Рис. 3. Туристичні осередки розвитку мистецтва в Україні

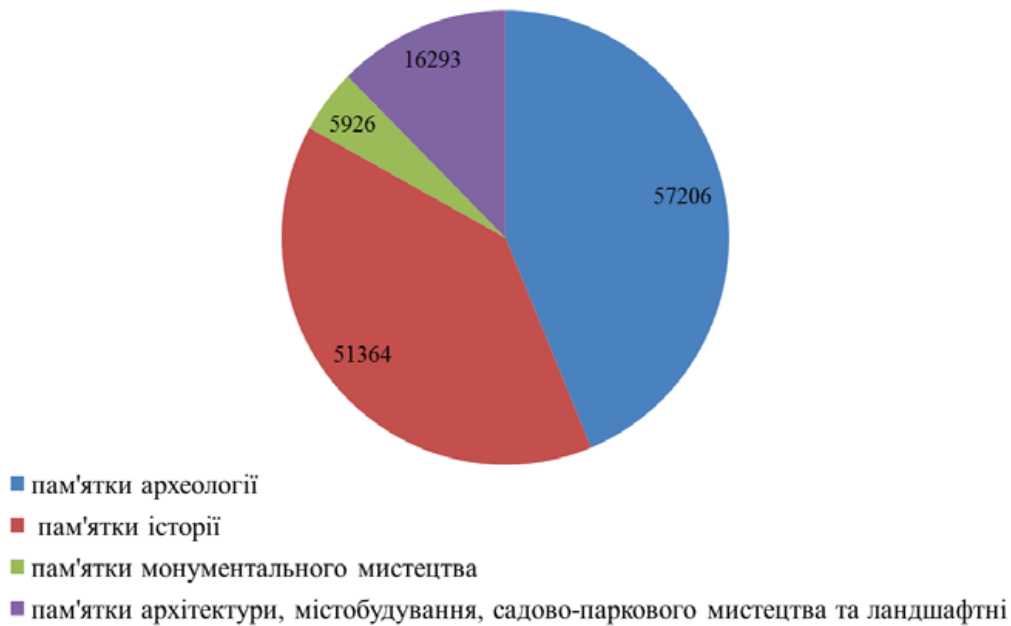

Рис. 4. Кількість пам'яток на державному обліку в Україні

Джерело: [2]

цього складники історико-культурної спадщини залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму. Так, серед 418 пам'яток археології національного значення лише 54 використовуються як туристичні об'єкти; зі 147 пам'яток історії національного значення туристичними об'єктами є 98 (рис. 5).

Із 45 пам'яток монументального мистецтва національного значення в туристичній інфраструктурі представлено 28 (рис. 6).

В Україні функціонує 61 історико-культурний заповідник, 13 з яких мають статус національних. У Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: Софійський собор з архітектурним ансамблем, Києво-Печерська Лавра в м. Києві, історичний центр у Львові (рис. 7).

Утім, варто відзначити, що до 70% об'єктів культурної спадщини перебувають у незадовільному стані (кожен десятий об'єкт – в аварійному)

та потребують проведення робіт із реставрації або реконструкції, облаштування для туристичних відвідувань [7, с. 4].

Усе це не сприяє розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні, і нині у цій царині фіксується спад. Для подолання кризи необхідне об'єднання зусиль працівників сфери науки туризмології, культури та менеджерів туризму.

В Україні є пам'ятки культури світового значення. Але слабкість організації, іноді неосвіченість гідів, відсутність належної інфраструктури призводять до зменшення чисельності іноземних і вітчизняних туристів, що бажають відвідати культурні ландшафти України. Звернення до наукових засад культурного туризму створює базу для змін на краще.

Також слід відзначити, що нині в законодавстві не враховуються завдання, пов'язані з ефективним використанням історичного й

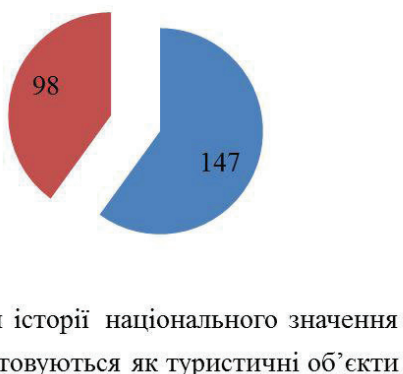

Рис. 5. Питова вага пам'яток історії національного значення, що використовуються як туристичні об'єкти (одиниць)

Рис. 6. Питова вага пам'яток монументального мистецтва національного значення, що використовуються як туристичні об'єкти (одиниць)

Рис. 7. Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні

Джерело: [7]

культурного потенціалу країни для поліпшення якості національного туристичного продукту.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз показав, що Україна має значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму. На території нашої країни зосереджена велика кількість музеїв, театрів, пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва. Проте сьогодні вони використовуються не повною мірою для розвитку туризму, що актуалізує подальші дослідження даного питання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ангелко І.Н. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. *Український соціум*. 2014. № 2(49). С. 71–79.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Київ. ун-т, 2011, 95 с.
3. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. *Культура України*. 2011. Вип. 32. С. 36–39.
4. Бондаренко М.П. Туристичний сектор економіки України: реалії та перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2011. С. 104.
5. Галасюк С.С. Культурно-історична спадщина як основна складова розвитку культурного туризму в Україні. 2007. № 2. 248 с.

6. Давиденко І.В. Культурно-історична спадщина як основна складова розвитку культурного туризму в Україні. 2017. 20. с.

7. Державна служба статистики України. Київ, 2018. URL: <http://ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 22.11.2019).

8. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Книги-XXI, 2003. С. 298–300.

9. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. *Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження* : навчальний посібник. Київ : Центр учбової л-ри, 2007. 432 с.

10. Кравців В.С., Копач М.В., Гринів Л.С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Київ : ІРД НАН України, 1999. 78 с.

11. Любіцева О.О., Панкова С.В. Туристичні ресурси України. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.

REFERENCES:

1. Angelko I.N. (2014) Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku turystychnoyi haluzi v Ukraini: Ukrayins'kyi sotsium [The current state and prospects of tourism industry development in Ukraine]. no. 2(49), pp. 71–79.
2. Badik O.O. (2011) Rekreatsiyno-turyst-s'ki resursy Ukrainy: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya [Recreational tourism resources of Ukraine: methodology and methodology of analysis, terminology, zoning]. Kyiv. Univ.

3. Bozhko L.D. (2011) Kul'turnyy turizm yak vazhlyvyi chynnyk sotsial'no-kul'turnoho rozvytku rehioniv Ukrayiny [Cultural tourism as an important factor in the socio-cultural development of the regions of Ukraine] : Culture of Ukraine. no. 32, pp. 36–39.
4. Bondarenko M.P. (2011) Turystychnyy sektor ekonomiky Ukrayiny: realiyi ta perspektyvy: ekonomika i prohnouzuvannya [The tourist sector of Ukrainian economy: realities and prospects]. Economics and forecasting.
5. Galasyuk S.S. (2016) Kul'turno-istorychna spadshchyna yak osnovna skladova rozvytku kul'turnoho turyzmu v Ukrayini [Organization of tourist trips and excursions] no. 2.
6. Davydenko I.V. (2017) [Cultural and historical heritage as the main component of the development of cultural tourism in Ukraine] The global competitive environment: development of modern social and economic systems. P. 20.
7. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, (2018) Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (accessed 22 November 2019).
8. Kifyak V.F. (2008) Orhanizatsiya turystychnoyi diyal'nosti v Ukrayini [Organization of tourist activity in Ukraine] Chernivtsi: Books-XXI. pp. 298–300.
9. Rutinsky M.Y. (2017) Zamkovyy turizm v Ukrayini. Heohrafiya pam'yatokfortyfikatsiynoho zodchestva ta perspektyvy yikh turystychnoho vidrodzhennya [Castle tourism in Ukraine. The geography of the memory of the architecture of the architecture and the perspectives of tourist tourism]: K.: Center for Education.
10. Kravtsov V.S. Kopach M.V. Hryniv L.S. (1999) Naukovo-metodychni zasady reformuvannya rekreatsinyoyi sfery [Scientific and methodological foundations of the reformation of the recreational sphere: scientific review]. L.: NAS of Ukraine: IRD NAS of Ukraine.
11. Lyubitseva O.O., Pankova S.V. (2007) Turystychni resursy Ukrayiny [Tourist Resources of Ukraine]. K.: Aljterpres. (in Ukrainian)